

(/)

🏠 (/) > 2. Verdenskrig (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61>)

> Bøger (<https://www.historie-online.dk/boger>)

> Anmeldelser (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5>)

> Min far var fremmedarbejder i Hitlers Tredje Rige

← Forrige artikel (<https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/hitlers-hete>)

Min far var fremmedarbejder i Hitlers Tredje Rige

Kategori: Anmeldelser

Visninger: 750

Del artikel: **f** ([https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-](https://www.facebook.com/sharer/sharer.php?u=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige)

[online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige)

[tredje-rige](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige)) **t** (<https://twitter.com/home?status=>. Aktiviteten kan ses på

[https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige)

[fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige](https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige)) **in** (<http://www.linkedin.com/shareArticle?>

mini=true&url=https://www.historie-online.dk/boger/anmeldelser-5-5/2-verdenskrig-61-61/min-far-var-fremmedarbejder-i-hitlers-tredje-rige&title=)

Hans Dal

Min far var fremmedarbejder i Hitlers Tredje Rige. En Tysklandsarbejders erindringer 1941 - 45

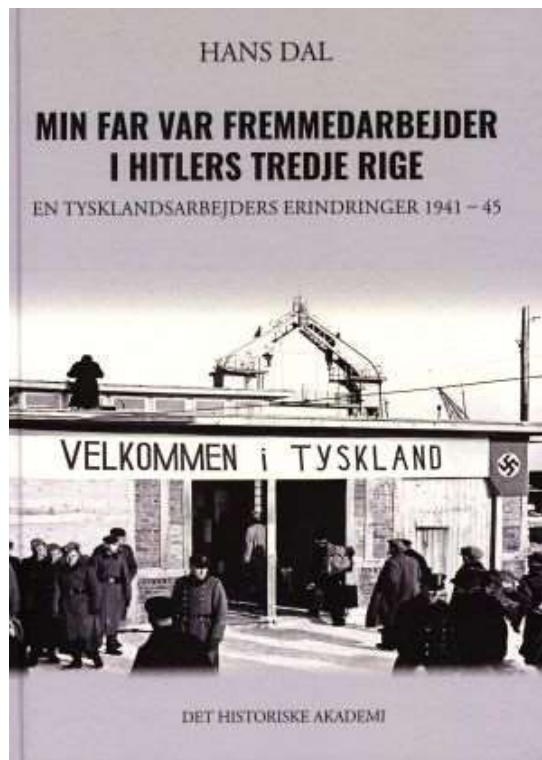
Det historiske Akademi, 211 s. illustreret. 359 kr.

Spændende dagbog fra Tysklandsarbejder

Danskere, der tog til Tyskland for at arbejde i Det Tredje Rige, blev i mange år stemplet som både tarvelige og som en slags landsforrædere. Jens Otto Krag skrev direkte, at det ikke var de bedste, der rejste ud. Denne opfattelse skydes godt og grundigt ned i bogen "Min far var fremmedarbejder i Hitlers Tredje Rige", skrevet af sønnen Hans Dal. Bogen udgør endnu en spændende og afgørende brik i det store puslespil om besættelsen.

Af Erik Ingemann Sørensen

"Som barn overværede jeg mange samtaler mellem mine forældre om deres oplevelser under krigen. Og flere gange har jeg forsvaret dem, været vred, været flov, fortiet, benægtet, løjet, talt udenom, og været ked af det..." s.205). Sådan beskriver forfatteren Hans Dal den barndom, der på flere måder – også op til nu – var præget af, at hans far, Niels Pedersen Dal, fulgte samlingsregeringens cirkulære af 16. maj 1940 omhandlende frivillig arbejdskraft til Tyskland. Gennem 3 år og 2 måneder arbejdede han i henholdsvis Tyskland og Østrig – aldrig i rustningsindustrien, men udelukkende i det civile produktionsapparat. Nazist har han aldrig været – tværtimod. Flere gange i dagbogen skriver han om, hvor tæt han var på at komme i vanskeligheder, fordi han ikke troede på, at tyskerne ville vinde krigen.

Danske arbejdere afrejser i sommeren 1940 med skibet Cimbrja fra Larsens Plads i København til marineværftet i Kiel. Et tysk orkester spillede ved afrejsen. FHM.

Situationen var alvorlig

"At være arbejdsløs under besættelsen var en meget alvorlig situation. Under de strenge isvintre i begyndelsen af 1940'erne var over 30 % af den danske arbejdsstyrke uden arbejde. De sociale ydelser var lave, og mange havde vanskeligt ved at klare sig..." (s.17). Det var det ene afsæt for dem, der tog til Tyskland for at arbejde. Det andet hang sammen med, at Danmark havde måttet vinke farvel til den store aftager af danske produkter: England. Den danske regering havde derfor sendt en delegation til Berlin. Opgaven bestod i at finde rammerne for en samhandel med Hitlers Tyskland, så man stadig kunne få tilført råstoffer og brændsel til industrien. Det drejede sig om tre millioner tons kul og en million tons koks.

Tyskerne kunne på dette tidspunkt godt levere de ønskede mængder. Men – der var et modkrav: Man forlangte ganske enkelt, at der skulle komme danske arbejdere til Tyskland. Det hele endte med, at Fagforbundet i en skrivelse til medlemmerne kraftigt pointerede, at arbejdet i Tyskland var i Danmarks interesse, skriver forfatteren. Der var dog dem, der nægtede at tage arbejde i Tyskland. Blandt disse en i Horsens. "...en ung arbejdsløs mand (havde) søgt om socialhjælp efter at have afvist at tage arbejde i Tyskland. Horsens byråd sendte en forespørgsel til Arbejds- og Socialministeriet i København om, de måtte nægte at udbetale socialhjælp til ham..." (s.21). Ministeriet gav byrådet ret. Så vidste man, hvad der kunne ske.

Hans Dal giver et godt indblik i de vanskelige forhold, både arbejdere og arbejdsløse levede under her i landet. Der var stadig lang vej til velfærdsstaten.

Niels Pedersen Dals unge år

Hans Dals far har skrevet en beretning om sin opvækst i Gesten. Hans far var brugsuddeler i Gesten Brugsforening godt otte kilometer nordøst for Vejen. Nogen helt lille Brugs var det ikke. Han havde flere ansatte: fire kommisser, en møller og en chauffør – og tilhørte på en måde byens bedrestillede borgere.

Hans skolegang var præget af, at han ikke kunne læse ordentligt – dengang gjorde man ikke meget for de ordblinde, hvad han led under livet igennem.

Det er spændende læsning om en ganske almindelig drengs opvækst. Han har haft en god hukommelse, så meget som han kan fortælle om tiden. Derfor kan han også fortælle, hvordan han oplevede den 9. april 1940, "...hvor min far tidligt om morgenen bankede hårdt på min værelsesdør! og råbte: "Niels vågn op! Tyskerne er her". Jeg sprang ud af sengen, kom hurtigt i tøjet, greb mit fotografiapparat og løb ned ad trapperne og ud foran brugsen. I samme øjeblik fløj tre tyske fly lavt hen over hustagene. Jeg ville tage et billede, men nåede det ikke, før de var væk..." (s. 49). For den nu 19 år gamle Niels blev tilværelsen en anden. Det blev vanskelige tider for brugsen, og faderen valgte at stoppe som brugsuddeler. Niels fik samme år arbejde på et lille bryggeri på Fanø, hvor han blandt andet skulle køre varer ud til tyskerne – det mindede for meget om det at være kommis, så han søgte nye græsgange. På samme tid blev han indkaldt til session og taget til infanteriet. Dog uden umiddelbart at blive indkaldt. I stedet kom han til Odense og arbejdede her som natportier. En dag fik han så gennem en tysker en opfordring til at tage til Tyskland og arbejde. Faderen syntes det var en god idé, så Niels skrev under "...på en seks måneders kontrakt, som teknisk tegner på Focke-Wulf Flugzeugbau i Bremen, dog uden at have den mindste forstand på teknisk tegning..." (s. 52).

Fyns Forum i Odense hvor Det tyske Arbejdsanvisningskontor holdt til

Han fik dog ændret kontrakten til en ansættelse som frysehusarbejder i Bochum, der ligger i Nordrhein-Westfalen – i dag en forstad til Essen.

Han havde flere begrundelser: "Ikke mange i min omgangskreds kunne forstå, at jeg ville arbejde i Tyskland, som havde besat Danmark og var vores fjender. Men arbejdsløsheden i Danmark var høj, og samtidig havde jeg udlængsel og lyst til at prøve noget nyt. Hertil kom udsigten til at tjene gode penge. At tage arbejde i Tyskland var for mit vedkommende eneste mulighed for at komme ud at rejse..." (s. 53). Her må man – som flere gange undervejs – bide mærke i, at der ikke er én eneste tilkendegivelse af politiske tanker. Han er ene og alene drevet af et arbejde og søgen efter oplevelser.

Statsminister Poul Nyrups far kom i 1990'erne i medierne, da det blev afsløret, at hans far havde været tysklandsarbejder og i et par måneder medlem af DNASP, som han ikke betalte til og derfor blev slettet. Afsløringen viste noget om, hvor perfide nogle fortsat kunne være, når det drejede sig om arbejdere fra vanskelige kår, der var søgt til Tyskland. Det var Dansk Folkeparti, der havde gravet i sagen og fundet beviserne. Partiet satte herefter ind over for pressen, så alle kunne høre om skændslen. Men den danske presse sagde nej tak – det var i øvrigt noget, man her havde vidst længe. Det var en beskidt sag.

Den 28. november 1941 begyndte turen med tog til Tyskland. Det blev noget af en udfordring for den nu 20-årige Niels, der aldrig havde været uden for landets grænser, at stå i Hamborg. Men med hjælp fra de lokale havnede han endelig i Bochum, hvor han næste morgen klokken 06.00 mødte op i frysehuset. "Arbejdet på frysehuset var hårdt og anstrengende. Alt foregik ved håndkraft i minus 30 grader. Det meste af arbejdet bestod i at tømme jernbanevogne med smør, flæsk og oksekød, hvoraf det meste kom fra Danmark..." (s. 59). Rundt om i bogen har forfatteren Hans Dal valgt at anbringe fakta bokse, der kan perspektivere dagbogsteksten. Her på siden noterer han, at i årene 1940 – 43 stod Danmark for 17,3 % af Tysklands indførsel af kød og 39,3 % af smørimporten samt 23,4 % af import af fisk.

Under opholdet i Bochum blev han inviteret hjem at spise i et privat hjem, hvor en dansktalende tolk boede. Herom fortæller Niels: "Mens vi spiste, kom vi ind på krigen, og jeg talte meget bramfrit på mit gebroknede tysk: Tyskland taber krigen. Der blev helt stille. Ingen sagde noget, og efterfølgende var der en mærkelig stemning. Der gik derfor ikke lang tid, inden jeg sagde tak for i aften og tog tilbage til herberget..." (s. 62).

Den første jul i Tyskland var just ikke overvældende: Tre kartofler, en suppeskefuld sauerkraut og et lille stykke pølse. Nu mærkede man, at der var indført rationeringer, der som krigen skred frem, blev endnu mere belastende for familierne.

Efter en ferie i Danmark i foråret 1942 fik Niels mulighed for at blive hjælpeforvalter i Wien ved det samme firma, som han arbejdede for i Tyskland. Kontrakten gav ham 220 Reichsmark om måneden

Wien, Wien nur du allein...

Niels var en af de omkring 300 danskere, der arbejdede i byen under krigen ved postvæsnet, renovation og i sporvogne – altså ikke i krigsindustrien. Det lykkedes for Niels at komme hjem på juleferie. Her måtte han svare på de mange spørgsmål: "Mens jeg var hjemme, blev jeg flere gange spurgt om, hvorfor jeg havde taget arbejde i Tyskland? Jeg svarede, at jeg ikke arbejdede i Tyskland, men i Wien. Jeg stillede herefter ofte spørgsmålet, hvad forskellen var på at arbejde i Wien eller tage et arbejde for besættelsesmagten med f.eks. anlægsarbejde og fæstningsbyggeri i Danmark? (s. 77).

Mens Niels havde været hjemme, havde man færdiggjort det nye frysehus, så det nye år begyndte med slid og slæb, da varerne skulle flyttes.

Det blev også året, hvor Niels fandt nye arbejdsområder – blandt andet som chauffør. Men det var også i 1943, Niels oplevede krigens indflydelse på dagligdagen med indskrænkninger, rationeringsmærker og mørklægning om natten. Han tog ophold på godset Alt-Prerau nord for Wien tæt på det daværende Tjekkoslaviet. Her ville man opføre et frysehus på godset. Niels var nu også blevet forvalter og havde nok at se til. Blandt andet den to år yngre pige Maria Katarina Schmierer også kaldet Mitzi.

Wien blev udsat for voldsomme luftbombardementer under krigen

Niels kommer endnu engang på juleferie i Danmark – med den nye relation kom også en lang række overvejelser: "Den dårlige stemning, jeg havde oplevet i Danmark, og de store ødelæggelser, jeg havde set i Hamborg og i andre byer under min togrejse gennem Tyskland, fik mig til at tænke over min situation og ikke mindst fremtiden. Jeg følte, at "lokummet begyndte at brænde. Skulle jeg blive i Østrig eller vende hjem til Danmark? Jeg befandt mig godt i Wien. Jeg havde arbejde og en god løn, men krigssituationen var begyndt at bekymre mig. Kunne jeg fortsat blive i Østrig, når Tyskland havde kapitulert? Hvad med Mitzi og mit forhold? Kunne det fortsætte?..." (s. 93).

Hvordan det gik, ja – jeg vil ikke ødelægge læseoplevelsen, der er utrolig spændende fyldt med udfordringer.

Bogen slutter med begivenhederne i Lillebælt ud for Fredericia. Her var familien flyttet hen – og ude på bæltet fandt en række voldsomme angreb på tyske ubåde sted lige omkring kapitulationsstidspunktet 4. maj 1945. De engelske flyvere sænkede to af de tre ubåde, der forsøgte at sejle bort. Den 7. maj sejlede tre ubåde ind i Fredericia havn, hvor de blev liggende indtil de under engelsk kommando kunne sejle til Kiel. Vragdele fra de sænkede ubåde lå i 1950'erne på havnen i Fredericia, hvorfra jeg har en klar erindring fra en søndagstur langs havnen sammen med min far, der fortalte om begivenhederne.

I Fredericia glemte man ikke tyskernes regime lige med det samme. Den 19. april 1945 blev ni modstandsfolk fra byen henrettet i Ryvangen. Det vakte stor forbitrelse. Da Mitzi talte tysk, var hun blevet smidt ud af flere forretninger: "Vi handler ikke med tyskere", lød den skarpe besked. Det ville forfatterens far ikke finde sig i, så han "...opsøgte forretningen og talte med store bogstaver til butiksindehaverne. Jeg fortalte dem, at Mitzi var østriger og gift med mig. Derefter kunne hun uden problemer handle i alle butikker..." (s. 165). Bogen slutter med en redegørelse for, hvordan tilværelsen var i den russisk besatte del af Østrig. Den fortælling falder lidt uden for rammerne, men da der jo var familiemedlemmer her, kan der jo være en vis rimelighed i at få den fortalt.

Min far kort før han døde i 2009

Et imponerende arbejde

Niels Pedersen Dals erindringer lå i lejligheden efter hans død i 2009. Sønnen Hans og Mitzi fandt flere håndskrevne dagbøger, kladderhefter, fotografier med mere. Men de blev pænt lagt til side – gud ske tak og lov blev de ikke smidt ud – og det var først da coronaen kom hængende ind over os i 2019, at de gik i gang med at stave sig igennem materialet. Kombinationen meget ordblind og en næsten ulæselig håndskrift var en stor udfordring for Hans Dal og hans hustru. Men de gav ikke op. På baggrund af det personlige materiale gik Hans Dal nu i gang med at undersøge, hvad der lå rundt omkring – især i Rigsarkivet. Hertil kom en grundig fordybelse i faglitteraturen om perioden, i aviser og forskellige tidsskrifter.

På baggrund af dette har Hans Dal med stor professionalisme sat sig ned og skrevet denne bog. Det er et imponerende arbejde og et imponerende resultat. Hans Dal har virkelig med udgivelsen af faderens erindringer formået at give et fornemt indblik i en tysklandsarbejders oplevelser gennem fire dramatiske krigsåre.

Bogen er en berigelse for belysningen af de danske arbejderes udfordringer under de trange kår i Danmark.

Der er al mulig grund til at ønske både forfatteren og læserne tillykke med denne udgivelse.

En stor og varm tak til Hans Dal for dette.

[Historie-online.dk, den 18. maj 2022]